

NEANDERTALEN

ARG.: JOHANNES KRAUSE/KAPRINAKO NEANDERTALEN MUSEOA

Neandertalen gaitasunen inguruko eztabaida ez da gaurkoa. Hamarkada luzetan zehar neandertalei buruzko irudi ezkor samarra zabaldu izan zuten adituek. Gizaki modernoarekin alderatuta ahalmen apalagoak aitortzen zizkieten gizaki zahar haiei eta, besteak beste, adierazpen sinbolikorako gai ez zirela defendatzen zen.

Azken hamarkadako aurkikuntzek irudi hura aldatu egin dute. Hala ere, aldaketa ez da bat-batekoa izan eta eztabaida zientifiko sutsuak piztu izan ditu. EHUko ikertzaile Marcos García Díezen ustez, eztabaida horren oinarrian “antropologia eta arkeologia arloetan mendeetan gailendu den filosofia dago”. Linneok finkatu zuen gizaki modernoaren izen zientifikoa XVIII. mendean. *Homo sapiens* izenaren esanahia gizaki jakintsu, gizaki erreflexiboa da. Nor bere ekintzen jabe den gizakia, alegia. “Orain hamabost urte arte, baieztapen hori ikerketaren axioma bat zen, ezin zitekeen zalantzan jarri”, ohartarazi du García Díezek. “Norbanakoaren kontzientzia erakusten zuten jarrera sinbolikoak edo abstrakziorako gaitasuna, *sapiens* gizakiari bakarrik zegozkion. Baieztapen horrek arkeologia baldintzatu du”.

Baina, azken hamarkadan, neandertalen hainbat aztarnategitan zintzilikarioak, koloratzailak, arte-lan mugikorren piezak eta hilobirartzeen arrastoak aurkitu dituzte. Guztiak ere neandertalen adierazpen sinbolikorako gaitasunarekin harreman zuzena duten elementuak dira eta, ondorioz, zientzialariek neandertalen sinbolismorako gaitasuna onartu dute.

Euskal Herrian hainbat neandertalen aztarnategi indusi eta ikertu dira. Arrasateko Lezetxiki da horietako bat. EHUko irakasle Alvaro Arrizabalaga izan da azken hamarkadetan aztarnategiko indusketa-lanen zuzendaria. Koloniako

SINBOLISMOA AZTERGAI

Unibertsitateak eta Neanderthal Museoak gonbidatuta bi hilabeteko egonaldia egin berri du Alemanian eta bere burua “oso neandertalazale” definitzen du. “Ez zuten ez ezintasun fisikorik ez gaitasun ezik”, adierazi du ehun mila urte baino gehiagotan Europan bizi izan ziren gizaki haiek definitzean.

Hala ere, sinbolismoari buruz hitz egiten hasi orduko, Arrizabalagak ezinbesteko ikusten du zehaztapena egitea: “Sinbolismoa ez da fosiltzen, eta gu fosiltzen dena interpretatzen gara adituak”. Lengoia, pigmentu, zintzilikario eta apaingarrien erabilera, hilobiratzeak eta labar artea maila ezberdineko jarduera sinbolikoak dira, eta banan-banan aztertu nahi izan ditu Arrizabalagak, neandertalen sinbolismoari buruz hitz egitean.

Hizkuntzaren erabilerrari dagokionez ez du inolako zalantzarik. Dioenez, neandertalek harremanetarako eta pentsamenduak adierazteko hizkuntza erabiltzen zuten. “Ez dago zalantzarik, bazuten lengoia”. Iritzi berekoa da Burgosko Giza Eboluzioaren Ikerketa Zentroan (CENIEH) lan egiten duen Joseba Rios arkeologoa: “Harrizko lanabesak aztertuz gero, ikusten da ikasketa prozesuak beharrezkoak izan zirela. Tresna konkretu batzuk era jakin batean egiteko ezagutzaren transmisioa egon behar izan zen, eta, horretarako, seguruenik hizkuntza erabili zuten”.

Heriotza adierazpen sinbolikorako esparru garantzitsua da gizaki modernoan artean. Zientzialarien ustez, neandertalen artean ere hala izan zen. Zenbait aztarnategitan aurkitu diren hilobiratzeak horren frogaz lirateke. “Hileta-portaera ez zen unibertsala izan, baina neandertal batzuek izan zuten”, zehaztu du Arrizabalagak. “Gainera, kontuan izan behar da hiletekin lotutako portaera batzuk ez direla fosiltzen”.

Riosek ere orokortasunak saihestu behar direla uste du: “Garai ezberdinetan eta leku ezberdinetan neandertalak ezberdinak izan ziren”. Neandertalak Europan 100.000 urtez bizi izan ziren. Denbora-tarte luze horretan aldatu egin zen, garatzen joan zen. “Neandertalek utzitako tresnek gizarte-antolaketa ezberdinak adierazten dituzte, espazio-, lurralde- eta tresna-antolaketa ezberdinak”, dio Riosek. Neandertalen gizarte guztiek ez zuten, beraz, portaera bera izan, ez zioten heriotzari berdina aurre egin eta gizatalde haietako batzuek, ez denek, hildakoak hobiratu zituzten.

*Garai ezberdinetan,
eta leku ezberdinetan,
neandertalak ezberdinak
izan ziren.*

Pigmentu, zintzilikario eta bestelako apaingarrien erabilera aztertzean arazoak gehitu egiten dira, eta eztabaida zientifikoak suspertu. “Piramide bat irudika dezagun —azaldu du Arrizabalagak—. Piramide horren oinarrian zabaldu-tako portaera sinbolikoak daudela pentsatzen badugu, lengoia maila horretan dagoela esan dugu. Piramidean gora egiten dugun heinean, portaera sinbolikoak urritu egingo dira. Hilobiratzeak bigarren maila batean leudeke; orokorrak ez baina ugariak diren portaera sinbolikoak direla esan daiteke. Baina zintzilikarioak goragoko maila batean aurkitzen dira. Hau da, urriak dira, eta zientzialari guztiak puntu horretan ez datoz bat”.

Arrizabalagak berak defendatzen du neandertalek apaingarriak erabili zituztela. “Lezetxikin bertan badago Mediterraneoetik ekarritako maskor gorri bat. Nire ustez, maskor hori zintzilikario moduan erabili zuten eta horrek froga dezake Lezetxikin bizi izan ziren neandertalek zintzilikarioak erabili zituztela. Baina piramidearen gailurrera iristen ari garela kontuan izan behar da —erantsi du—. Hau da, gero eta arraro eta urriagoak diren portaera sinbolikoei buruz hitz egiten ari gara”.

Datazio berrien egileek neandertalek haitzetan haien arrastoa utzi zuteneko hipotesia mahai gainean jarri dute.

García Díezek ere frogatutzat ematen du neandertalek zintzilikarioak erabili zituztela. “Zintzilikarioak ez dira bizi-irauteko ezinbesteko elementuak. Estetikaren arloarekin dute harremana, baita taldean nabarmentasuna lortzearekin —dio ikerlariak—. Koloranteek ere erabilera asko izan ditzakete, besteak beste, gorputza apaintzeko aproposak dira; zenbait aztarnategi neandertaletan gorputzak igurtzeko erabilitako koloranteak aukitu dituzte. Horrek adierazten du, zeharka bada ere, duela 50.000-60.000 urte hori egon bazegoela”.

Aztarna gutxi aurkitu izanaren arrazoia neandertal populazioen dentsitate urria da, García Díezen ustez. “Sapiens populazioekin alderatuz, neandertalak urriagoak izan zirela badakigu. Beraz, aztarna gutxiago aurkitzeak, ez du esan nahi giza-talde horietan sinbolismo adierazpen horiek erroturik ez zeudenik. Giza-dentsitate txikiago badago, aztarna gutxiago aurkituko dugu”.

Azkenik, Arrizabalagak deskribatu duen piramidearen gailurrean labar-arteak legoke. Cantabriako El Castilloko kobako datazio berrien egileek neandertalek haitzetan haien arrastoa utzi zuteneko hipotesia mahai-gainean jarri dute. García Díezek azpimarratu duenez, “litekeena da neandertalek labar-arteak egiteko gaitasuna ere izatea. Gaur egun arte ez da inon frogatu neandertalek irudi bat ikusi, garunean prozesatu eta plastikoki adierazteko gaitasuna zutenik. Guk puntuak, eskuak, zeinuak ikusten ditugu. Kontestu horretan ez litzateke harritzekoa izan behar neandertalek gaitasun hori izatea”.

García Díez ikertzailearentzat esanguratsua da, gainera, Europako zenbait aztarnategi neandertaletan hezur eta harri txiki apainduak aurkitu izana. “Marra paralelo eta puntuen segidez apaindutako piezak dira, duela 60.000 eta 42.000 urte artekoak. Horrelako piezak apaintzeko gaitasuna bazuten, zergatik ezin zituzten egin El Castilloko koban datatu dugun 40.400 urteko diskoaren moduko zeinuak?”.

Ezkerretik eskuinera, Alvaro Arrizabalaga, EHUko irakasle eta Lezetxikiko indusketa-lanen zuzendaria; Joseba Rios, Burgosko Giza Eboluzioaren Ikerketa Zentroko (CENIEH) arkeologoa; eta Marcos García Díez, EHUko Geografia Historiaren eta Arkeologia Saileko irakaslea.

Arrizabalagaren eta Rio-
sen ustez, ordea, datazio
berriek ez dute horrelako-
rik frogatzen. Ezin da esan
neandertalek labar-arte
egin zutenik. “Orain arte
dagoen informazioaz ino-
laz ere ez”, esan du zalan-
tza izpirik gabe Arrizaba-
lagak. “Nik beti pentsatu
dut neandertalak gaizki
tratatu izan direla. Gerta
daiteke etorkizunean datazio
berriak izatea eta, agian, gerta-
tuko da. Baina gaur egun dugun
informazioa kontuan izanik
ezin da horrelakorik esan”.

“Aukera, egon, badago. Portaera sinbolikoa bazu-
ten, eta, ondorioz, aukera badago. Baina nire us-
tez aukera hori oso txikia da, —erantsi du Rio-
sek—. Bazuten sinbolismorako gaitasuna eta,
behar bada, labarretako artea egiteko gaitasuna
ere bazuten. Baina gaitasuna izan ez ezik, artea
garatzeko baldintza historikoak eman behar dira.
Gaitasun biologiko jakin batzuk izan behar dira
arte eta sinbolismoa garatzeko, abstrakzioarako.
Baina horretaz gain, esanahi soziala ere badu ar-
teak, eta giza talde guztiek ez dute garatu arte
iraunkorra, ezta giza talde modernoek ere”.

Neandertalek ehun mila urte baino gehiagoko
historia izan zuten. Europa eta Asian bizi izan zi-
ren eta oraindik ezagutzen ez diren arrazoiak

medio, haien bizitokia Iberiar penintsulara mu-
gatu eta gero, desagertu egin ziren. Horren histo-
ria luzea izan zuen giza espezieak aztarna ugari
utzi zituen. Aurkitu, aztertu eta interpretatu izan
diren aztarnak eta orain arte dagoen ezagutza
kontuan izanik, “erlatibizatu egin behar da El
Castilloko irudiak neandertalek egin zituztela
esaten duen interpretazioa —ohartarazi du Arri-
zabalagak—. Gutxieneko ziurtasun-neurriak har-
tu behar dira, baieztapen hori orain arte dauka-
gun errealitate guztiari kontrajartzen zaiolako.
Oso oso pintura zaharra da, baina datazio berriak
beharrezkoak dira. Datazioak 6-7 tokitan izan
arte, ezin da esan neandertalek labar-arte egin
zutenik”, gaineratu du Arrizabalaga irakasleak.

Riosen ustez neandertalen eta gizaki moder-
noaren artean desberdintasunak egotea ezin-
besteko da, eta “adierazpen sinbolikorako gai-
tasunean agerikoak dira ezberdintasunak.
Europara iristen diren lehen gizaki modernoak,
iristen diren momentutik edo handik oso gutxi-
ra, adierazpen sinbolikorako gaitasun harriga-
rriak garatzen dituzte. Ia aztarnategi guztietan
agertzen dira zintzilikarioak, apaindutako tres-
nak, lehen artelanak, margotutako animaliak,
Chauvet-eko kobako margolan bikainak, adibi-
dez. Eta neandertalak hori egiteko ez ziren gai
izan edo, ez dute behintzat, horren aztarnarik
utzi”, azpimarratu du Riosek.

García Díezek parte hartzen duen ikerketa-tal-
deak hurrengo hilabeteetan labarretako mar-
goen datazio berriak egingo ditu. Neandertalek
labarretako artea egin ote zuten argitzea izan
daiteke lanaren emaitzen ondorioetako bat. ●

Frantziako Grotte du Rennen
aurkitutako zintzilikarioak.
Azken ikerketek diotenez, litekeena
da neandertalek eginak izatea.

ARG.: 2011 CARON ET. AL.

Erlatibizatu
egin behar da
El Castilloko irudiak
neandertalek egin
zituztela esaten
duen interpretazioa.